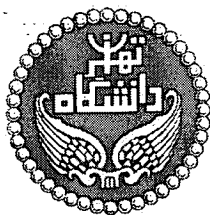

"به نام خداوند بزرگ"

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

عنوان:

بررسی عوامل سقوط دولت موقت مهندس بازرگان

نگارش:

اصغر محمدزاده

استاد راهنما:

دکتر صادق زیبا کلام

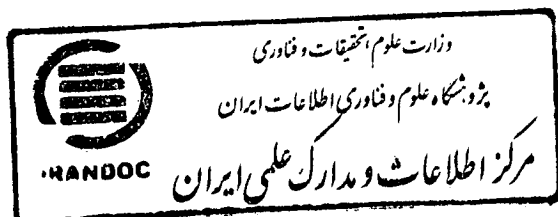
استاد مشاور:

دکتر کیومرث جهانگیر

پایان نامه برای دریافت درجه ی کارشناسی ارشد در رشته علوم سیاسی

۱۳۹۰ / ۱ / ۲۲

شهریور ۸۹

۱

۱۵۴۷۹۰

دانشکده حقوق و علوم سیاسی
گروه آموزشی علوم سیاسی
گواهی دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

هیات داوران پایان نامه کارشناسی ارشد: اصغر محمدزاده
در رشته : علوم سیاسی گرایش : مسائل ایران
با عنوان : بررسی عوامل سقوط دولت موقت مهندس بازرگان
را در تاریخ : ۸۹/۰۶/۳۰

به عدد	به حروف
۱۸۱۴	هشتاد و یک

با نمره نهایی :

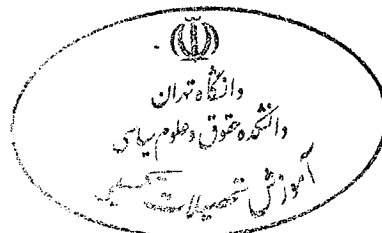
ارزیابی نمود .

۵۴

با درجه :

ردیف	مشخصات هیات داوران	نام و نام خانوادگی	مرتبه دانشگاهی	دانشگاه یا موسسه	امضاء
۱	استاد راهنما استاد راهنمای دوم (حسب مورد):	دکتر صادق زیباکلام	استاد	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۲	استاد مشاور	دکتر کیومرث جهانگیر	استادیار	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۳	استاد داور (یا استاد مشاور دوم)	دکتر حمید احمدی	استاد	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	
۴	استاد مدعو				
۵	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی گروه آموزشی :	دکتر عبدالرحمن عالم	استاد	دانشکده حقوق و علوم سیاسی	

تذکر : این برگه پس از تکمیل هیات داوران در نخستین صفحه پایان نامه درج می گردد .

جمهوری اسلامی ایران
دانشگاه تهران

شماره _____
تاریخ _____
زیبوست _____

اداره کل تحصیلات تکمیلی

باسمه تعالی

تعمد نامه اصالت اثر

اینجانب **اصغر محمدرزاده** متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه / رساله حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آنها استفاده شده است ، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مأخذ ذکر گردیده است. این پایان نامه / رساله قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است . در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد .
کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به پردیس / دانشکده / مرکز دانشگاه تهران می باشد .

نام و نام خانوادگی دانشجو
اصغر محمدرزاده
امضاء

آدرس : خیابان انقلاب اول خیابان فخر رازی - پلاک ۵ کد پستی : ۱۳۰۴۵/۵۶۸

فکس : ۶۸۹۲۴۱۴

تقدیر و تشکر :

مایلم در اینجا از زحمات و تلاش های استاد گران قدرم آقای زیباکلام چه در عرصه تحصیلی و چه در عرصه زندگی تشکر ویژه داشته باشم. هم او که با کلام و کتاب های زیبایش از دوران دبیرسیان تا کنون آشنایی داشته ام. ایشان بیش از آن که خود فکر کند برگردن من حق دارد. هم چنین مایلم از آقای دکتر احمدی تشکر کنم که از کتاب ها؛ کلاس ها و مطالب ایشان چه در کلاس و چه در بیرون کلاس استفاده های زیادی برده ام. اطمینان دارم که تاریخ ایران زمین زحمات و تلاش های این اساتید بزرگوار را هیچ گاه فراموش نمی کند. هم چنین باید از آقای دکتر جهانگیر تشکر نمایم که در طول پایان نامه ام نکات مفیدی را بیان داشتند.

چکیده

در تحقیق حاضر، قصد بر آن است که به بررسی عوامل سقوط دولت موقت مهندس بازرگان بپردازیم در این راستا، سوال اصلی پژوهش این است که چه عواملی باعث سقوط دولت موقت شد؟ و فرضیه ای که پژوهش بر اساس آن صورت گرفته، عبارت است از این که اختلافات بین دولت موقت با عوامل اختلاف زا (رهبری انقلاب، نهادهای موازی قدرت، گروه ها و سازمان های چپ) سبب سقوط دولت موقت شد. چارچوب نظری این پژوهش، نظریه کرین برینتون در کتاب «کالبد شکافی چهار انقلاب» است. بر اساس این نظریه، انقلاب ها از مراحل سه گانه دوران میانه روها، دوران تندروها و دوران ترمیدور عبور می کنند. بعد از ائتلاف اولیه مخالفان رژیم پیشین و سقوط آن رژیم، میانه روها بر سر کار می آیند. میانه روها به طور رسمی قدرت را در دست می گیرند. اما در کنار تشکیلات رسمی آنان، نهادها خودجوش و انقلابی و سایر گروه ها و رهبران در مغایرت با سیاست آنان عمل می کنند که در نهایت به سقوط میانه روها می انجامد. در تحقیق حاضر بیان می کنیم که دولت موقت مهندس بازرگان طبق چارچوب نظری برینتون به عنوان یک دولت میانه رو عمل می کند که دخالت، و اختلافات این دولت با سایر عوامل در نهایت به سقوط آن انجامید.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول:

کلیات تحقیق

۲	تعریف مسئله.....
۳	هدف و ضرورت تحقیق.....
۴	سوالات (اصلی، فرعی) تحقیق.....
۵	فرضیه تحقیق.....
۵	متغیرهای (مستقل، وابسته) تحقیق.....
۵	مفروض تحقیق.....
۶	روش اجرایی تحقیق.....
۶	قلمرو تحقیق.....
۶	سازماندهی تحقیق.....
۷	پیشینه ی تحقیق.....
۱۲	محدودیت ها و مشکلات تحقیق.....

فصل دوم:

چارچوب نظری

۱۴	زمینه های بحران و فروپاشی رژیم غیر دموکراتیک (ویژگی های هفت گانه انقلاب ها).....
۱۴	۱-۱-۲) نارضایتی عمیق و انقلاب از وضع موجود.....
۱۵	۲-۱-۲) گسترش ایدئولوژی (های) جدید جایگزین.....
۱۵	۳-۱-۲) گسترش روحیه ی انقلابی.....
۱۶	۴-۱-۲) نقش رهبری و ساختارهای متشکل.....

- ۱۶-۱-۲) شرکت توده ها..... ۱۶
- ۱۶-۱-۲) وجود عنصر خشونت..... ۱۶
- ۱۷-۱-۲) تغییر در ساختارهای رسمی اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی..... ۱۷
- ۱۷-۲) انقلاب اسلامی ایران و ویژگی های مشترک هفت گانه..... ۱۷
- ۱۸-۲) انتخاب چهارچوب نظری کرین برینتون و کاربرد آن در مورد دولت موقت مهندس بازرگان..... ۱۸

فصل سوم:

احزاب، گروه ها و جریان های عمده در انقلاب اسلامی

- ۱-۳) احزاب و گروه های عمده در انقلاب اسلامی..... ۲۶
- ۱-۱-۲) احزاب و گروه های بنیادگرای اسلامی..... ۲۶
- ۲-۱-۲) احزاب و گروه های لیبرال طبقه ی متوسط..... ۲۸
- ۳-۱-۲) احزاب چپ گرای اسلامی..... ۲۹
- ۴-۱-۲) احزاب و گروه های سوسیالیست و مارکسیست..... ۳۰
- ۲-۳) جریان های سیاسی عمده در انقلاب اسلامی..... ۳۲
- ۱-۲-۲) جریان اسلام سیاسی فقهاتی (اصول گرایان شیعی)..... ۳۲
- ۲-۲-۲) جریان اسلام سیاسی نوگرا (جریان روشنفکری دینی)..... ۳۴
- ۳-۲-۲) جریان مارکسیستی (چپ سکولار)..... ۴۰
- ۴-۲-۲) جریان ملی گرای دموکراتیک (راست سکولار)..... ۴۵

فصل چهارم:

نگاه کوتاهی به عمل و اندیشه ی سیاسی-مذهبی

مهندس بازرگان

- ۱-۴) محیط پرورش فکری بازرگان از تولد تا تحصیلات عالی..... ۵۱
- ۲-۴) بازرگان در سال های ۱۳۲۰-۱۳۳۲..... ۵۴
- ۳-۴) بازرگان در سال های ۱۳۳۰-۱۳۴۲..... ۵۷
- ۴-۴) فعالیت های بازرگان در سال های ۱۳۴۲-۱۳۵۶..... ۵۸

- ۵۸..... فعالیت محدود (۱-۴-۴)
- ۵۹..... جمعیت ایرانی دفاع از آزادی و حقوق بشر (۲-۴-۴)
- ۶۰..... نظر بازرگان در مورد مبارزه‌ی مسلحانه (۳-۴-۴)
- ۶۱..... بازرگان و غرب (۵-۴)
- ۶۳..... دیدگاه و موضع بازرگان در مورد استبداد، آزادی و دموکراسی (۶-۴)
- ۶۶..... بازرگان، اسلام و ایدئولوژی (۷-۴)

فصل پنجم:

نقش عوامل اختلاف زا در سقوط دولت موقت

- ۶۹..... مقدمه
- ۷۱..... (۱-۵) اختلاف با رهبری انقلاب (امام خمینی)
- ۷۱..... (۱-۱-۵) ایران و اسلام
- ۷۳..... (۲-۱-۵) جمهوری اسلامی یا جمهوری دموکراتیک اسلامی؟
- ۷۵..... (۳-۱-۵) حرکت تدریجی و گام به گام یا حرکت انقلابی و قاطع
- ۷۹..... (۴-۱-۵) نحوه‌ی برخورد با امور جاری مملکت
- ۷۹..... (۱-۴-۱-۵) تدوین قانون اساسی و عملکرد مجلس خبرگان
- ۸۱..... (۲-۴-۱-۵) عدم هماهنگی با دولت موقت
- ۸۳..... (۲-۵) اختلاف با نهادهای موازی قدرت
- ۸۴..... (۱-۲-۵) دستگیری‌های خودسرانه
- ۸۵..... (۲-۲-۵) اعدام‌های خودسرانه
- ۸۶..... (۳-۲-۵) دادن حکم‌های غیرشرعی و غیرقانونی
- ۸۷..... (۴-۲-۵) عدم مشاوره، هماهنگی و تمکین از دولت
- ۸۹..... *عواقب دخالت‌های نهادهای موازی قدرت
- ۹۱..... (۳-۵) اختلاف با گروه‌ها و سازمان‌های چپ
- ۹۲..... (۱-۳-۵) چپ‌های با دیدگاه حمایت انتقادی
- ۹۲..... (۱-۱-۳-۵) لیبرال بودن دولت موقت

۹۳.....	۲-۱-۳-۵) دولت موقت، نماینده‌ی طبقه متوسط است.....
۹۳.....	۳-۱-۳-۵) انتقاد به سیاست خارجی دولت موقت.....
۹۶.....	۴-۱-۳-۵) انحلال و پاک‌سازی‌های گسترده در ارتش.....
۹۸.....	۵-۱-۳-۵) تصفیه ادارات، اعدام و سرکوب مطلق بازماندگان رژیم پیشین.....
۹۸.....	۶-۱-۳-۵) انقلابی و قاطع عمل نکردن.....
۹۹.....	۲-۳-۵) چپ‌های با دیدگاه رادیکال و تندرو.....
۱۰۰.....	۱-۲-۳-۵) مطرح کردن جمهوری دموکراتیک خلق.....
۱۰۱.....	۲-۲-۳-۵) دامن زدن به درگیری‌های محلی و نبرد مسلحانه.....
۱۰۴.....	نتیجه‌گیری .....
۱۰۵.....	فهرست منابع .....

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱) تعریف مسئله

انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ مانند بسیاری از انقلاب‌ها، چندین گروه، طبقه و حزب با عقاید ناهمگون که همه‌ی آنها مخالف رژیم شاه بودند را متحد ساخت. اما همانند بسیاری از انقلاب‌ها، این ائتلاف پس از پیروزی انقلاب و حذف رژیم پیشین چندان دوام نیاورد. انتصاب مهندس بازرگان غیر روحانی به نخست‌وزیری به نظر می‌رسید موید این گفته‌ی امام خمینی بود که او و روحانیون حکومت نمی‌کنند، اما امام خمینی و شاگردان ایشان در همان زمان گام‌هایی در جهت افزایش قدرت روحانیت برداشتند. در سالهای اولیه، پیروزی انقلاب، شاهد قدرت‌فزاینده تندرورها و حذف غالباً همراه با خشونت گروه‌های مخالف علی‌رغم مخالفت و مقاومت آنها هستیم. با آن‌که امام خمینی یک دولت موقت به ریاست مهندس بازرگان منصوب کرد، اما روحانیون دیگر و شاگردان او همزمان نهادهای قدرتمند دیگری را به سرپرستی روحانیون بنیان نهادند. (کدی، ۱۳۸۵، ص ۱۶)

به طور خلاصه می‌توان گفت بعد از گذاشتن چند صباحی از پیروزی انقلاب، انقلابیون که از گروه‌های متفاوت تشکیل شده‌اند، بر سر اداره کشور و روند بازسازی جامعه دچار اختلاف می‌گردند و آنان که در این میان قدرت را به دست می‌آورند، عناصر شناخته‌تر و در عین حال میانه‌رو هستند. میانه‌روها بعد از آن‌که به قدرت می‌رسند، با یک چالش اساسی مواجه می‌شوند و این چالش همان برخورد با شرایط جدید است به شکلی که دیگر توان انسجام حزبی و تشکیلاتی را از آنان سلب می‌نماید. زیرا در کنار تشکیلات وابسته به آنان،

نهادهای خود جوش و انقلابی و سایر گروه‌ها و جریانات موجود در مغایرت با سیاست آنان عمل می‌کنند. اندک اندک جدال میان میانه‌روها و تندروهای انقلابی که برخی نهادهای هم‌عرض را در جامعه ایجاد کرده‌اند، شدت می‌یابد و تندروهای انقلابی، میانه‌روها را خائنین و فاسدینی می‌دانند که ادامه‌ی حکومت آنان متناسب با قدرت‌یابی مخالفین انقلاب از جمله نظام پیشین می‌باشد. بنابراین نبرد میان تندروها و میانه‌روها که تقریباً از همان روزهای اول انقلاب آغاز می‌گردد، به صورت شورش و دخالت در دستگاه‌های دولتی، خودسری و اتهام به یکدیگر خود را نشان می‌دهد و با پیروزی تندروها و حذف میانه‌روها خاتمه پیدا می‌کند.

۲) هدف و ضرورت تحقیق

پرداختن به مقوله‌ی انقلاب اسلامی بعد از پیروزی انقلاب دشوارتر از پرداختن به رویدادهای سایر دوره‌های تاریخی ایران به نظر می‌رسد. دلیل این دشواری شاید عدم فاصله‌ی کافی زمانی ما با این رویداد باشد. اما عدم بررسی دقیق و موشکافانه‌ی حوادث این دوره و هم‌چنین عدم ارائه‌ی رویکرد تحلیلی و انتقادی به این رخدادها دلیلی محکم‌تر می‌نماید. باید اذعان کرد که رویدادها و تحولات این مقطع از تاریخ ایران، اغلب یا مورد توصیف اغراق‌آمیز قرار گرفته و یا مورد انتقادات غیر علمی و شکننده قرار گرفته و یا در بهترین شرایط به توصیف آن اکتفا شده است. این شرایط در مورد دولت موقت مهندس بازرگان نیز صدق می‌کند و شاید بهترین دلیل آن نبود کتاب‌ها و رساله‌های علمی - تحقیقی و به دور از جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک باشد. این ضرورت موجب شد تا نگارنده هم و تلاش خود را معطوف

به بررسی دولت موقت و سقوط آن نماید. کانون توجه نگارنده در این پژوهش، معطوف به تمامیت پدیده ی انقلاب اسلامی نخواهد بود، بلکه مرحله ای خاص از فرایند انقلاب مدنظر است. آنچه ذهن نگارنده را مشغول داشته است این است که در دوره حدود ۹ ماهه ی نخست وزیری مهندس بازرگان بر ایران چه گذشته است. آنچه جای تأمل دارد، بررسی مسائل و اختلافاتی است که حوادث این ۹ ماهه ی سرنوشت ساز انقلاب اسلامی را رقم زدند، حوادثی که منجر به سقوط دولت موقت شد. از نظر نگارنده برخوردها و تنش هایی که طی سالهای اولیه پس از پیروزی انقلاب بین نیروهای سیاسی به وجود آمد، در واقع مرحله ای از منازعه ی انقلابی بود که طی آن ائتلاف نیروهای انقلابی که قبل از پیروزی انقلاب و در دوران مبارزه تنها یک هدف را دنبال می کردند - و آن هم سرنگونی رژیم پهلوی بود- بزودی دچار چند پارگی، اختلاف و تجزیه شد. نیروهایی که تا چندی پیش در اتحاد با یکدیگر رژیم پیشین را سرنگون کرده بودند، دچار تعارض و اختلاف درونی شدند. در این پژوهش قصد بر آن است که با بررسی اختلافات مذکور، علل سقوط دولت موقت بررسی شود.

۳) سوالات (اصلی، فرعی) تحقیق

برای ارائه ی هر فرضیه ای، ابتدا باید سوال یا سوالاتی در ذهن پیش آید تا بتوان یک پاسخ موقتی یا فرضیه ای برای آن ارائه داد. سوال اصلی در این پژوهش عبارت است از: چه عواملی

باعث سقوط دولت مهندس بازرگان شد؟

سوال های فرعی این پژوهش عبارتند از:

-مهندس بازرگان از لحاظ فکری و سیاسی در کدام قالب فکری تعریف می شود؟

-عمده گفتمان ها، جریانات و احزاب مقارن پیروزی انقلاب اسلامی کدامند؟

۴) فرضیه تحقیق:

فرضیه ای که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته، عبارت است از:

«اختلافات و رویارویی های بین دولت موقت با عوامل اختلاف زا (رهبری- نهادهای موازی

قدرت- گروه ها و سازمان های چپ) سبب سقوط دولت موقت شد.

۵) متغیرهای (مستقل، وابسته) تحقیق

در این طرح، اختلافات بین دولت موقت و عوامل اختلاف زا به عنوان متغیر مستقل و سقوط

دولت موقت به عنوان متغیر وابسته مورد بررسی قرار می گیرد.

۶) مفروض تحقیق

در این تحقیق، گروه ها و سازمان های چپ به عنوان گروه های تندرو و نهادهای موازی

قدرت به عنوان نهادهای تحت کنترل تندروها، مفروض گرفته شده اند.

۷) روش اجرایی تحقیق

روش اجرایی این تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی و با استفاده از کتاب ها اسناد و نشریات و هم چنین روزنامه های سالهای ۱۳۵۸ و ۱۳۵۷ می باشد.

۸) قلمرو تحقیق

این پژوهش اختلافات بین دولت موقت و عوامل اختلاف را در صحنه سیاسی پس از انقلاب اسلامی در ایران در مقطع زمانی بین بهمن ۱۳۵۷ تا آبان ۱۳۵۸ مورد بررسی قرار می دهد.

۹) سازماندهی تحقیق

این تحقیق شامل ۵ فصل به علاوه ی نتیجه گیری می باشد. در فصل اول، کلیات تحقیق شامل مواردی چون بیان مسأله، هدف تحقیق، سوالات و فرضیه تحقیق و... ذکر خواهد شد. در فصل دوم به چهار چوب نظری اتخاذ شده برای تحقیق - که نظریه کرین برینتون باشد - اشاره خواهد شد و گفته می شود که چرا این چهارچوب نظری برای این تحقیق اعمال آن در مورد دولت موقت مناسب است. در فصل سوم، به عمده گفتمان ها، جریانات و احزاب مقارن انقلاب اسلامی خواهیم پرداخت. در فصل چهارم، نگاهی کوتاه به زندگی و اندیشه ی مهندس بازرگان خواهیم داشت و اصول فکری و عقیدتی وی را بر خواهیم شمرد. این فصل از آن رو مهم می نماید تا نشان دهیم عمده اختلافات بین دولت موقت (مهندس بازرگان) با گروه های

چپ، رهبری انقلاب و نهادهای موازی قدرت در ابتدای انقلاب در اصول فکری و روش اجرایی مهندس بازرگان ریشه دارد در فصل پنجم تا حد مقدور سعی خواهد شد اختلافات بین دولت موقت (به عنوان یک دولت میانه رو) با عوامل ائتلاف را مورد کنکاش و بررسی قرار گیرد تا روشن شود که سرانجام این اختلافات موجب سقوط و استعفای دولت موقت شد. در پایان تحقیق نیز نتیجه گیری و جمع بندی از تحقیق حاضر ارائه خواهد شد.

۱۰. پیشینه ی تحقیق

۱) کالبد شکافی چهار انقلاب / کرین برینتون / ترجمه ی محسن ثلاثی / نشر نو برینتون در این کتاب به بررسی چهار انقلاب فرانسه، انگلستان، امریکا و روسیه می پردازد و از خلال بررسی این چهار انقلاب به این نتیجه می رسد که این انقلاب ها از سه مرحله عبور می کنند که عبارتند از: دوران حکومت میانه رو ها، دوران حکومت تندروها، و بالاخره دوران ترمیدور. ابتدا در برخورد با رژیم پیشین یک ائتلاف و اتحاد موقت بین نیروهای انقلابی شکل می گیرد. در هنگام روبه رو شدن با مراحل معینی از انقلاب، هرکدام از گروه ها به پرورش ایده ها و آرزوها خود می پردازند. در این رهگذر، محافظه کاران که طرفداران رژیم پیشین هستند، سعی در مقابله با گروه های انقلابی و میانه رو می کنند. ابتدا میانه روها پس از انقلاب قدرت را دست می گیرند. آنها اکثراً از سابقه ی سیاسی و اجرایی برخوردارند و دارای یک سازماندهی قبلی می باشند. از نظر سن و سال اکثراً مسن بوده و مورد احترام مردم و حتی رهبران رادیکال می باشند. بعد از به قدرت رسیدن میانه روها، نهادهای خودجوش و انقلابی و

تندروهای موجود در مغایرت با سیاست های اتخاذ شده توسط میانه روها وارد عمل می شوند که میانه روها اغلب قادر به برخورد با آن نیستند نبرد میان تندروها و میانه روها که تقریباً از همان روزهای اول انقلاب آغاز می گردد، به صورت شورش و دخالت در دستگاه های دولتی، خودسری و اتهام به یکدیگر خود را نشان می دهد و با پیروزی تندروها خاتمه می یابد که این تندروها جریانات مخالف را نیست و نابود می کنند و هم چنین سعی در پرورش ایده های بزرگ دارند. دوران ترمیدور، دوران سرخوردگی و دلسردی از انقلاب، دور شدن از آرمان های اولیه و روی آوردن به واقع گرایی است.

۲) دولت موقت / خیرالله اسماعیلی / انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی: این کتاب با استفاده از چهارچوب نظری کرین برینتون در کتاب «کالبد شکافی چهار انقلاب» به دولت مهندس بازرگان پرداخته و آن را در زمره گروه های میانه رو بر می شمرد که در ابتدای پیروزی انقلاب قدرت را در دست گرفتند. میانه روها به علی از جمله سابقه ی سیاسی - اجرایی و سازماندهی قبلی، مورد احترام بودن نزد مردم و حتی رهبران رادیکال و... به قدرت می رسند. در این کتاب از علل به قدرت رسیدن دولت موقت؛ خصوصیات و ترکیب کابینه ی دولت موقت؛ تعامل دولت موقت با نهادهای انقلابی؛ جریانات سیاسی و رهبری انقلاب، برنامه های اصلاحی دولت موقت و روند تحکیم و تثبیت و در نهایت سقوط دولت موقت بحث شده است.

۳) سقوط دولت بازرگان / به کوشش غلامعلی صفاریان و فرامرز معتمد دزفولی / انتشارات قلم: این کتاب در واقع مصاحبه هایی است که با فعالان سیاسی و مطبوعاتی پیرامون دولت موقت انجام شده است. سعی مصاحبه کنندگان این بوده است تا پرسش هایی را درباره دولت

موقت مطرح سازند و مصاحبه شوندگان از خلال این پرسش ها به بیان نظرات و دیدگاه های خود درباره ی دولت موقت پرداخته اند. ویژگی مهم این کتاب، طیف متنوع فکری مصاحبه شوندگان است.

۲۷۵(۴) روز بازرگان / مسعود بهنود / نشر علم: این کتاب در واقع نوعی روزنوشت تاریخی دولت موقت است. نویسنده در این کتاب به حوادث مهمی که به طور روزانه در طول دوره ی زمامداری دولت موقت اتفاق افتاده، اشاره می کند.

۵) اسلام سیاسی در ایران / محمد علی حسینی زاده / انتشارات دانشگاه مفید: نویسنده در این اثر با رویکرد گفتمانی، به بررسی پیدایش گفتمان های اسلام سیاسی در ایران قبل از انقلاب (اسلام سیاسی لیبرال، اسلام سیاسی چپ، اسلام سیاسی فقهاتی) می پردازد و در ضمن معرف اسلام سیاسی لیبرال به اندیشه های سیاسی و فکری مهندس بازرگان می پردازد و به مواردی چون آزادی، ضدیت با استبداد، دموکراسی، حق حاکمیت مردم، نقد حاکمان و سکولاریسم دینی در اندیشه ی مهندس بازرگان اشاره می کند.

۶) دیپاچه ای بر جامعه شناسی سیاسی ایران / حسین بشیریه / انتشارات نگاه معاصر: نویسنده در این کتاب به طبقات و نیروهای اجتماعی موجود در ایران معاصر اشاره می کند و سپس به معرفی نیروها و سازمان های سیاسی در سالهای پس از انقلاب (گروه های بنیادگرایی اسلامی، لیبرال طبقه متوسط، چپ گرای اسلامی، سوسیالیست ها و مارکسیست ها) اشاره می کند. آن گاه به ماهیت دولت در سالهای ۶۰ تا ۷۶ (دولت ایدئولوژیک جامع القوا،

دولت با دموکراسی نمایشی، شبه دموکراسی) می پردازد و زمینه های گذار از دولت ایدئولوژیک به شبه دموکراسی را تحلیل می کند.

(۷) پایان نامه بررسی عوامل سقوط دولت ابولحسن بنی صدر/ مهدی صفروپور/ دانشگاه

تهران:

این پایان نامه با استفاده از چهارچوب نظری کرین برینتون در کتاب « کالبد شکافی چهار انقلاب» دولت بنی صدر را در زمره گروه های میانه رو بر می شمرد که در ابتدای پیروزی انقلاب ها، این گروه ها یعنی میانه رو ها به قدرت می رسند ولی بعد از مدتی با گروه های تندرو و انقلابی، اختلافاتی عمیق پیدا کرده و در نتیجه منازعات، میانه روها از قدرت کنار گذاشته می شوند. فرضیه ای که این پایان نامه به دنبال تحقق آن است عبارت است از این که رویارویی بنی صدر و حزب جمهوری اسلامی سبب سقوط دولت بنی صدر شد و آن گاه به موارد اختلاف بنی صدر با حزب جمهوری اسلامی در زمینه های مجلس خبرگان، انتخابات اولین رئیس جمهور، انتخابات اولین دوره مجلس شورای اسلامی، انتخاب نخست وزیر، جدال رئیس جمهور و نخست وزیر، مخالفت بنی صدر با نهادهای انقلابی، اشغال سفارت امریکا و حادثه ی گروگان گیری، شبهه ی ارتباط ریاست جمهوری با گروه های محارب انقلاب اسلامی، نوار حسن آیت، صدا و سیما، شکنجه و حادثه ی اسفند ۵۹ در دانشگاه تهران می پردازد.

(۸) سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران/ سید جلال دهقانی فیروز آبادی/ انتشارات

سمت: این کتاب با استفاده از چهارچوب نظری گفتمان به بررسی تحولات سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از ابتدا یعنی زمان تشکیل دولت موقت تا پایان دوران اصلاحات می